

березня 2015 року). Так, у цьому висновку зазначено, що Закон України «Про судоустрій і статус суддів» видається першим кроком на шляху до комплексної судової реформи в Україні, що сприятиме узгодженню законодавства України у сфері судочинства з міжнародними стандартами, наскільки це можливо за чинних положень Конституції України [3].

Нова влада має подолати в собі "старий світогляд" і усвідомити нарешті, що Україні потрібна реальна судова реформа, яка б забезпечила ефективне й незалежне правосуддя! І тільки в цьому суть. Чесна, відкрита, публічна дискусія щодо конституційних її засад може стати консолідуючим чинником для влади, а заодно — і початком процесу налагодження довіри та повернення поваги до суду.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Пошва Богдан. Судова реформа і відповідальність служителів Феміди [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.racurs.ua/926-verhovnomu-sudu-treba-negauno-povernuty-kasaciyni-rovnovajennya>.
2. Ставнійчук Марина. Судова реформа "навиворіт". [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/LAW/sudova-reforma-navivorit-.html>.
3. Іванець О.М. Теоретичні та прикладні засади меж судової влади / Ольга Миколаївна Іванець, Нац. акад. прокуратури України.– Київ : Б.в., 2015.– 20 с. – На укр. яз.

Єресько Л. О.

суддя Полтавського окружного адміністративного суду,
здобувач кафедри адміністративного права Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент кафедри
адміністративного права Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, **Писаренко Надія Борисівна**

ВИКОНАННЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ ЯК СКЛАДОВА ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

Вчасне та належне виконання судових рішень є основою справедливого суду. Принцип справедливого суду за практикою Європейського суду з прав людини (надалі – ЄСПЛ) прийнято вважати фундаментальним принципом верховенства права, що забезпечує всі інші права людини.

Судове рішення є актом правосуддя, який повинен свідчити про реалізацію конституційних принципів та утвердження верховенства права. Як зазначено у пункті 7 Висновку № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи, метою судового рішення є не тільки вирішення певного спору через надання сторонам юридичної визначеності, а часто також установлення судової практики, яка може попередити виникнення інших спорів та забезпечити суспільну гармонію [1].

Стаття 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (надалі – Конвенція), яка гарантує право на справедливий суд, прямо не

встановлює такого його елементу як обов'язковість виконання судового рішення, однак ЄСПЛ у процесі складного еволюційного тлумачення цієї норми визнав право на виконання судового рішення невід'ємною частиною права на справедливий суд.

За визначенням ЄСПЛ, право на суд було б ілюзорним, якби правова система держави допускала, щоб остаточне судове рішення, яке має обов'язкову силу, не виконувалося на шкоду одній зі сторін, що могло б призводити до ситуацій, що суперечать принципу верховенства права, який договірні держави зобов'язалися поважати, ратифікуючи Конвенцію [2, п. 43]. Ефективний доступ до суду включає право на виконання судового рішення без невинуватених затримок [3, п. 51].

Право на справедливий суд, як і будь-яке інше конвенційне право, кореспондується із негативними та позитивними обов'язками держави, перші з яких зобов'язують державу не чинити перешкоди особам, які вирішили скористатися судовим захистом, а інші – зобов'язують державу створити сприятливі умови та ефективні механізми реалізації цього права, з тим, щоб це право було реальним.

Найбільша кількість скарг проти України надходить до ЄСПЛ на порушення частини 1 статті 6 Конвенції саме у зв'язку із тривалим невиконанням або невиконанням рішень національних судів про стягнення коштів з Державного бюджету України. При цьому, як правило, це порушення вказується заявниками у поєднанні із відсутністю ефективних засобів юридичного захисту, у зв'язку з чим порушується стаття 13 Конвенції.

За висновком ЄСПЛ у цілому ряді рішень, постановлених проти України, заявники не мали ефективного засобу юридичного захисту, як того вимагає стаття 13 Конвенції, оскільки у справах, де боржником є державний орган, виконання рішення, винесеного проти нього, можливе лише у випадку, якщо держава передбачить і визначить на такі цілі відповідні кошти в Державному бюджеті України шляхом здійснення необхідних законодавчих заходів. За таких обставин ЄСПЛ визнавав скарги заявників прийнятними, незалежно від того, чи вичерпані ними всі засоби національного захисту порушеного права, та констатував порушення статті 13 Конвенції.

У такому самому контексті відсутність у заявника можливості домогтися виконання судового рішення, винесеного на його користь, у розумінні ЄСПЛ може становити також втручання і у право на мирне володіння майном, як це передбачено першим реченням першого пункту статті 1 Першого протоколу, оскільки за автономним тлумаченням суду «майном» вважаються в тому числі «законні очікування», що виникають у особи із набранням законної сили судовим рішенням, яким задоволено його певні майнові інтереси.

Таким чином, одне невиконання рішення суду сягає одночасного порушення трьох статей Конвенції: частини 1 статті 6 (право на справедливий суд), статті 13 (наявність ефективного засобу правового захисту) та частини 1 статті 1 Першого протоколу (право власності).

У зв'язку із систематичним встановленням означених порушень прав заявників через невиконання судових рішень протягом розумного строку ЄСПЛ застосовано до України процедуру «пілотного» рішення у постанові по справі Юрій Миколайович Іванов проти України від 15 жовтня 2009 р. (заява № 40450/04), де Суд чітко вказав на існування структурних проблем, які лежать в основі цього порушення. Суд дійшов висновку, що порушення, зазначені в цьому рішенні, не пов'язані з якимсь поодиноким випадком чи особливим

поворотом подій у цій справі, але є наслідком недоліків регуляторної та адміністративної практики органів влади держави з виконання рішень національних судів, за які вони несуть відповідальність, що є результатом практики, несумісної з положеннями Конвенції.

Тож важко не погодитися із думкою відомих українських науковців Н. Добрянської та А. Мелешевича: якщо не можливо домогтися виконання судового рішення, право на звернення до суду як органу для одержання авторитетного рішення за результатом розгляду справи втрачає будь-який сенс. У такому випадку існування судової влади як інституту держави, уповноваженого виносити легітимні рішення за зверненням осіб, виявиться лише імітацією поділу влади на гілки, що взагалі ставить під сумнів існування верховенства права в такій державі [4, с. 38].

Вищевикладені висновки ЄСПЛ викривають сутнісну проблему невиконання рішень вказаної категорії у нашій країні – прийняття державою законів, які не обґрунтовані економічно та не підкріплені необхідними бюджетними асигнуваннями, тобто є непрацюючими. От і виходить, що у правових спорах рацію мають юристи, а перемагають економісти.

Національні адміністративні суди у таких умовах поставлені у складну ситуацію, будучи змушеними застосовувати норми законів, заздалегідь усвідомлюючи, що їх рішення у зв'язку із таким застосуванням ймовірно не будуть виконані через відсутність бюджетних асигнувань.

Тут, на нашу думку, є важливим питання: чи мають суди ефективні засоби впливу на такий стан речей?

Очевидно, що при вирішенні питання розподілу бюджетних асигнувань – ні.

Однак, адміністративні суди не повинні толерувати дії державних органів, які є боржниками у провадженнях за судовими рішеннями про стягнення з них коштів, щодо невиконання ними цих рішень. Для цього суди наділені такими повноваженнями як встановлення судового контролю за виконанням своїх рішень та розгляд адміністративних справ за позовами про оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних виконавців у процесі здійснення виконавчого провадження.

У цьому сенсі цікавою видається правова позиція Верховного Суду України, сформована у низці його постанов у справах з приводу оскарження органами Пенсійного фонду України постанов державних виконавців про накладення штрафів у відповідності до вимог частини першої статті 89 Закону України «Про виконавче провадження» за невиконання рішень адміністративних судів по так званім «соціальним спорам», а саме: «невиконання судового рішення управління ПФУ в частині виплати грошових коштів за відсутності відповідного фінансового забезпечення та фактичної відсутності коштів не може вважатися невиконанням судового рішення без поважних причин. Накладення штрафу у такому випадку жодним чином не захищає право особи на отримання бюджетних коштів» (постанови Верховного Суду України від 30 червня 2015 р. (справа № 21-1044a15) й від 19 травня 2015 р. (справа №667/4594/14-а) та ін.).

Даною правовою позицією активно користуються державні органи, коли вони є боржниками у виконавчих провадженнях за судовими рішеннями, і цей аргумент є головним у їх позовних заявах про оскарження постанов державних виконавців. Таким чином, цією правовою позицією фактично нівельовано один із небагатьох дієвих інструментів – штраф за невиконання рішення суду, який покликаний стимулювати боржника до виконання свого рішення, і створено ситуацію безкарності для державних органів, які не виконують рішень судів.

Адже, коли державний орган заздалегідь знає, що він не нестиме ніякої відповідальності, то й не надто перейматиметься виконанням судового рішення.

На нашу думку, вищевикладена правова позиція Верховного Суду України не відповідає підходам Європейського суду з прав людини та конвенційної практики, оскільки Суд у своїх рішеннях неодноразово наголошував, що саме на державу покладено обов'язок дбати про те, щоб остаточні рішення, винесені проти її органів, установ чи підприємств, які перебувають у державній власності або контролюються державою, виконувалися відповідно до зазначених вище вимог Конвенції (рішення у справі «Ромашов проти України» (Romashov v. Ukraine) № 67534/01 від 27 липня 2004 р.). Держава не може виправдовувати нестачею коштів невиконання судових рішень, винесених проти неї або проти установ чи підприємств, які перебувають в державній власності або контролюються державою (рішення у справі «Шмалько проти України» (Shmalko v. Ukraine) № 60750/00 від 20 липня 2004 р.). Держава несе відповідальність за виконання остаточних рішень, якщо чинники, які затримують чи перешкоджають їх повному й вчасному виконанню, перебувають у межах контролю органів влади (рішення у справі «Сокур проти України» (Sokur v. Ukraine) № 29439/02 від 26 квітня 2005 р.).

Підсумовуючи наведене, можемо констатувати, що проблема невиконання рішень адміністративних судів є найбільш гострою проблемою адміністративного судочинства в плані підтримання довіри до цього виду судочинства. Суди можуть і повинні впливати на ситуацію системного невиконання судових рішень, дбаючи про авторитет кожного свого рішення, шукаючи шляхи уникнення їх невиконання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Висновок № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо якості судових рішень) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua>.
2. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Шмалько проти України» (Shmalko v. Ukraine) від 20 лип. 2004 р. (заява № 60750/00) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/980_226.
3. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України» (Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine) від 15 жовт. 2009 р. (заява № 40450/04) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_479.
4. Добрянська Н. Л. Верховенство права та судова практика Європейського суду з прав людини стосовно України із забезпечення виконання судових рішень / Н. Л. Добрянська, А. А. Мелешевич // Наук. зап. НаУКМА. – Сер. Юрид. науки. – 2008. – Т. 77. – С. 37–43.